

vellák letaglózó hatását. A *Halál a családban* tizennyolc írása ugyanis – bár a fül-szöveg „sokszínű csokor”-ként méltatja a kötetet – a fekete tizennyolc árnyalatát kínálja. Roppant erős novellisztika ez, amelynek darabjaival mégsem célszerű egy ülésben végezni, hacsak nem szottyant kedvünk az olvasást követően szakadó esőben kiülni egy elhagyatott gyártelepre Joy Divisiont hallgatni, hogy azért jusson hely valami vidámságnak is a napunkban. (AB-ART Kiadó)

HAKLIK NORBERT

„mindent kétszer mond, kétszer mond?”

EGRESSY ZOLTÁN: SZARVAS A KÖDBEN

Egressy Zoltán *Szarvas a ködben* (2016, a továbbiakban csak *Szarvas*) című regénye önmagában is olvasható, saját jogú alkotás, nem mellékesen azonban az író első regényének, a 2011-ben megjelent *Szaggatott vonal*nak hipertextusa, „folytatása, kiegészítése”, a két mű összefüggése pedig poétikai következtetések levonására is alkalmat teremt. Ebben a vonatkozásban a 2014-es második regény (*Száz-ezer eperfa*) még kevésbé mellőzhető, sőt ez elmondható Egressy novelláiról is. A kisformák vizsgálata azonban nem fér bele e recenzió kereteibe, észrevételeim ezért a fentebb nevesített, nagyobb lélegzetű epikus szövegek diszkurzív terein belül maradnak. Az új kötet tartalmát, elbeszélésmódját, nyelvhasználatát, figuráit a hitelesség raszterein keresztül szemlélem: utóbbi kategória persze annyiban spekulatív, amennyiben nem független a befogadó látószögétől, előismereteitől, de a szöveg szemiózisa, szűkebb-tágabb kontextusa, posztulált szerzője (Nehamas) egyáltalán nem engedi parttalanná válni.

A *Szarvas* sztorija könnyen kivonatolható. (Legalábbis nagy vonalakban, mert sok a linearitást meg-megtörő mikroesemény.) Az elbeszélő-főszereplő Mátyás Anna, 34 éves anyakönyvvezető, akit a szertartást követően egy esküvői tanú, Szilárd meghív a násznép margitszigeti fotózkodására, a menyasszony apja pedig a lakodalomba. A főként vadászok alkotta társaság egy erdőszéli rendezvényterembe megy mulatni, ahova Annát is magukkal viszik. Kezdetől fogva Annának, az autodiegetikus narrátornak mint elsődleges elbeszélőnek a szólama közvetíti a történéseket, amint bizonytalannak ható nézőpontján átszűrve nemcsak az aznap általa átéltekről értesülhetünk, hanem gyermek- és ifjúkora, továbbá közelmúltja traumáiról is; a 30 közül csak a 7., 14., 21., 28. fejezetben módosul a fókusz, ekkor szólal meg szintén E/1. személyben mint másodlagos elbeszélő a lazább, vagányabb Jócsajeszter, akit Anna szorult helyzetekben szokott segítségül hívni. Így kerül a lakodalomba is, ugyanis kétségbeesett istápolta úgy véli, vendéglátói tulajdonképpen elrabolták és meg akarják ölni az éjszaka során, ezért szorongásának oldása, hidegvérének megőrzése végett lelki támaszt vár „mentorától”. Megszakításokkal ugyan, de mindkét reflektorfigura beszél valakihez: Anna afféle gyázmunkaként egykori barátjához, a közúti balesetben öt éve elhunyt motoros futárhoz (a *Szag-*

gatott vonal főhőséhez), akinek elvesztését azóta sem tudta feldolgozni, s bár véten benne, lelkiismeret-furdalást érez élete nagy szerelmének szerencsétlen halála miatt; a gátlások nélküli Jócsajeszter pedig Azraelhez, a gyászolókat gyámolító, vezető angyalhoz, a haldoklók túlvilágra segítőjéhez – emellett az önbizalom nélküli, depresszív természetű Anna személyiségére reflektál ironikusan.

A számos szörnyűséget felvonultató fabula újabb fatális tragédiával egészül ki, amikor Anna a lagzik ismert dramaturgiája szerint éjfél után „elrabolja” a menyasszonyt, s talán nem teljesen ártatlan szemtanúja lesz annak, hogy egy elhullott szarvasagancs halálra sebzi. Zaklatott óráinak elmúltával Anna hajnalban hazatárazik, ám az utolsó fejezetek meglepő fordulatot hoznak. Kiderül, hogy a főhős immár öt éve, imádjottjának elvesztése óta disszociatív személyiségzavarban szenved, a két karakterazonos narrátor tehát csak formálisan kettő, Jócsajeszter valójában Mátyás Anna kórosan képződött (ezáltal megszüntetendő) identitása. A két személyiség tud egymásról, váltakozva vannak jelen ugyanabban a testben. Csakhogy még egy csavar van a történetben, tudniillik feledhetetlen kedvesének fájó-nyomasztó emlékétől némileg váratlanul szabadulván Anna „megöli” Jócsajesztert is, megszűnik (?) többszörös személyiségzavara. Gyógyulásának bizonyosságával kapcsolatban többek közt azért akadhatnak kételyeink, mert összejön ugyan Szilárd-dal, de nem tudni, mennyire lesz tartós a kapcsolat, s bár alteregójára immár inkább gondol árnyékékné, gyanúsán kétértelmű, amiket mond róla: „Szuper csaj-szi volt. Hiányozni fog. Nem lesz könnyű túllépnem a halálán, szerencsére van rutinom az ilyesmiben. [...] Nem engedhettem a fejemre nőni. Isten áldjon, Jócsajeszter. [...] Egyszerre soha nem voltunk benne a testemben. Jócsajeszter akkor jelent meg, amikor bajban voltam. Kihúzott a szarból, a jobbik énem lett. Vagy legalább is a lazábbik, a vágott.” (259., 271.)

Általában véve elmondható az elbeszélő szövegekről, hogy ha perszonális narrációval élnek, nagyobb eséllyel ütközhetünk megbízhatatlan történetmondókba, mint az énközpontúságtól távolodó, imperszonális megszólalások esetén. Így van ez a *Szarvasban* is, hisz a pszichés defektusból (melyet a szöveg megítélésem szerint – bár nem vagyok orvos – koherensen kibont) adódóan sem Anna, sem alakmása nem autentikus forrása a történéseknek, a környezet személyeit, tárgyait torzultan, szurreálisan érzékelik, tehát narrátori tevékenységük közben félreértelmezik, tévesen értékelik a dolgokat, eltérő látószögükből fakadóan akár egymásnak ellentmondóan. Az alkalmanként törő-zúzó, meztelenül asztalon táncoló Jócsajesztert idézve: „Én a tűz, ő a víz.”; „Én leszarom mások véleményét.”; „Ő megbízható, én nem annyira.”; „Rácsodálkozok olyan dolgokra, amelyeken én simán átlépek.”; „Én nem elemzem az ilyen csávókat, ha megtetszenek, nem szarozok, eléjük térd-delek.” (67., 250., 251.) Nem szándékosan szolgálnak téves információkkal, ezért helyesebb volna esendő elbeszélőként (Olson) tekinteni rájuk. A megbízhatatlanság egyébként nemcsak a főszereplő pszichotikus alkatából fakadhat, hanem az összetett elbeszéléstechnikából is. Anna és Jócsajeszter egyaránt szeminaratív módon nyilvánul meg, előadásmódjuk félúton van elbeszélés és monológ között. Megszólalásaik jellemzően evokatívák, jelen idejűek (visszatekintéseik többnyire kivételek), lényegében keveredik magánbeszédük és a megidézethez, megszólítottához (a halott futárhoz és Azraelhez) intézett szavaik, az elbeszélő én és a ta-

pasztaló én percepciós síkja ezáltal egybeesik: pl. „Szereted a Depeche Mode-ot, van egy daluk a tönkremenésről, most nem ugrik be, melyik. Tényleg, hogy szeretted azt a gépzenét. [...] Itt van a fülemben a hangod, hallom az elismerést, ahogy mondd, a kis áhítatodat. Wrong, ez az, eszembe jutott. [...] Örülök, hogy kiönthetem a szívemet. Hálás vagyok érte. Hogy engeded. Érezném, ha nem akarnád. Előtted nem kell szerepet játszanom, ez az álmosoly, amelyet most megint magamra vettem, mert körém gyűltek páran, mindenki másnak szól, neked nem. [...] Na, egész közel jöttek. Jól sejtettem, nem volt nehéz kitalálni, várnak ránk az autók. [...] Ha most elindulunk, épp ideális időben érünk oda.” (56–57.) A szimul-tán narráció (Cohn) egyidejűségeire ráadásul e regényben még emlékező szóla-mok is rakódnak. A tény, hogy minden emlékezésfolyamat konstruktív jellegű, az-az nem egészen arra és úgy emlékszünk, ami valójában történt, a két személyiség retrospekcióját akkor sem tenné maradéktalanul pontossá, ha Mátyás Anna telje-sen egészséges lenne. A narráció komplexitásán kívül vegyük még figyelembe, hogy a perszonális elbeszélő (kettős énjének) pszichéjében leginkább munka (es-külvő celebrálása) és lakodalom közben merülhetünk el, márpedig egyik sem iga-zán alkalmas időpont emlékek és gondolatok rendezésére...

Azért szenteltem ekkora figyelmet a megbízhatatlanság kérdésének, mert a könyv számos meghökkentő, hovatovább bizarr részlettel szolgál. Elhívják az is-meretlen anyakönyvvezetőt a lakodalomba, aki nem kommunikál ugyan Andréá-val, a menyasszonnyal, mégis „megszökteti, elrabolja” őt, a visszatérni akaró meny-asszony s az őt ebben akadályozó, pánikreakciókat produkáló Anna dulakodnak, a nő egy szarvasagancsba zuhan és elvérzik, hogy aztán Anna az éjjeli erdőben ki-tartóan szemezzen egy szarvasbikával, szinte karnyújtásnyira a vadtól, közben Dante sötétlő erdeje gomolyogjon fejében, s az állat, mit ad isten, éppen Andrea avarban heverő holttestéhez vezesse vissza... A tetemre az avart Jócsajeszter söpörte, akit a bepánikoló Anna riadóztatott a furcsa – Anna kést szorított Andrea torkához – baleset (?) után. A lehiggadó Anna Arisztotelész *Poétikáján* (!) tűnődik (a könyvet állítólag a *Szarvasban* néven egyszer sem nevezett szerelmétől, a *Szaggatott vonal* Vertesz Antalától kapta ajándékba valamikor), illetéknépp: „A tragédiában a *valószínűség* és a *szükségyszerűség* a két alap, jó, és? Akkor tökéletes, ha az események a várakozások ellenére, mégis egymásból következően történ-nek [...] a jó művész inkább választja a *lehetetlen, de valószínűsíthető, mint a lehet-séges, ám hihetetlen* dolgokat?” (201–202. Kiemelések tőlem. A görög bölcslő ilyen paradox tézist természetesen nem fogalmaz meg...) A szarvasbika felbukka-nása előtti percekben pedig az *Erdő közepében* dalolgatja a Republictól... És hipp-hopp, másnapra Mátyás Anna (a tudomány mai állása szerint nehezen kezelhető, magától nem gyógyuló) disszociatív személyiségzavara mindennemű terápia nél-kül immár a múlté.

Hétköznapi élettapasztalataink alapján is könnyen belátható, hogy a felsorolt történetelemek bizonyonnyal nem tesznek eleget a valószínűség kritériumainak, ami értelemszerűen nem lenne előírás, ha a regényszöveg legalább a kontúrjait körvo-nalazná bárminő fiktív, metaforikus referencialitásnak, areferencialitásnak, fantasz-tikumnak stb. Ehelyett kimondottan világszerű, empirikus olvasói elvárásrendet épít ki budai helyszínekkel, libegővel, 128-as busszal, Tabánnal, Margitszigettel,

nyomuló taxissal, borralalóval, Duna-parttal, Erzsébet híddal, Astoriával, Művész mozival, Corvinusszal, Dire Straits-szel, diákmunkával, Facebook-profillal (a sor folytatható). Az egy bekezdéssel feljebb lajstromozott valószerűtlenségek többségét (ha nem is mindet) még felfoghatjuk Mátyás Anna derealizációs tüneteiként, gyógyulását (?) magyarázhatjuk a befejezés csalfintásával, de mit kezdünk az elbeszélő-figura nyelvhasználatával és a regény direkt utalásrendjével?

A *Százezer eperfáról* írt kritikámban így fogalmaztam: „Már a *Szaggatott vonal* sem volt mentes a kimódolt, főként igekötős szóalakoktól [...], a helyzetidegen megszólalásoktól [...] vagy éppen egy-egy történetem többszöri, számottevő jelentésbővüléssel nem járó felbukkanásától. A *Százezer eperfában* még feltűnőbbek az efféle, nemegyszer tautologikus »neologizmusok« [...], a valószerűtlen megnyilatkozások [...], a leginkább feleslegesnek viszont az ismétlések hatnak. [...] A kifogásolt modorosságok a korábbi regényben még magyarázhatók a történetmondó főszereplő (motoros futár) és a vele interakcióba lépő figurák habitusával, korlátozottabb szociokulturális kódjaival... [...] Teljesen másképp ítéltetők meg ugyanakkor egy [...] auktoriális narrációban, ennek tükrében a szövé tett stiláris pongyolások, narrációs redundanciák kevéssé védhetők.” (Alföld, 2015/1, 110–111.) A *Szarvas* visszatér az E/1. személyű elbeszélésmódhoz, de a két karakterazonos narrátor (főképp Anna) szókincsének most már határokat nem ismerő erőltettségére véleményem szerint nemhogy kevéssé, hanem egyáltalán nem védhető. Mi értelme olyan „szavakat” fiatalos nők (de bárki) szájába adni, hogy: nem rossz tone (értsd: jó csaj), rizzo (értsd: pasi), megkatartizálódtam, verbalitásnegligálás, szereptördítés, összevisszázok, szentimentaliskodás, cölibátuskodás, összetestezem, distanciabuborék, afférkodni, unikumság stb. Nincs említés arra nézve, hogy a különben logikusan, adekvát módon viselkedő (logikusnak tartva a disszociatív személyiségzavarból adódó irracionális reakciókat), cselekvő főhős pszichés zavarai miatt deformálná kifejezéseit (Anna már betegsége előtt ekképp kommunikált), de akkor miért fogalmaz úgy, ahogyan ember nem? Holott számít neki a normativitás, folyton stigmatizálja idegenszerű szöveleleit, mintha önreflexív kommentárjai tennek elfogadhatóvá idiolektusát: „Hoppá, ez most így kijött. Biztos nagyon durva képzavar.”; „a leművelés valóban gáz kifejezés”; „Szavakba kéne tudnom öntenem, vagy szavakba kéne tudni öntenem? Jőcsajeszter azt mondaná, menj a faszba, Mátyás Anna, [...] a szórendjeiddel, life is life, hagyd a szavakat, beszéljess a futárodal, mindegy, hogy.” (124., 127., 226. stb.) Félreértés ne essék, teljesen rendben lévőnek tartom a jelölők destruálását vagy a rajtuk való kísérletezést, ha az eljárás funkcionális. Csak néhány példát említve: a nyelv Tandori-féle radikálisan depoétikus szétszerelése a szubjektum és a dolgok megragadhatatlanságát kifejezendő; a hiba poétikája, például Kukorelly, Németh Gábor, Háy esetében; a stiláris-nyelvjáratékos, posztmodern gesztus Parti Nagy írásaiban; a leműrkötetek regiszterkeverő, poliglott, nyelvi humort megvillantó megszólalásmódja Garaczinál stb. Egressy citált szövegalakításának diszfunkcionalitása ellenben az olvasó idegenkedésén túl bajosan vált ki egyéb hatást. Ha viszont szemet hunyunk a dramatizált narrátor(ok) nyelvének motiválatlansága felett, akkor vajon mivel argumentálhatók esztétikusan formált, poétikusan emelkedett mondatai(k)? (Pl. „Ember vagyok az ő állatbirodalmában, itt tévelygek nála, vendégségben. Lézengek, kujtorgok idegen elem-

ként, homály vagyok az élességben, szarvas a ködben én is, csak én nála otthontanabbul. Lépkedek egy számomra ismeretlen, riasztó világban, két lábbal a talajon állva, mégis libegve.”. 234.)

Nem kevésbé lehetnek zavaróak a regény túlbiztosított allúziói. Egyrészt működik egy tükörrendszer, melyben homológ/komplementer szüzséelemként tűnik fel például Anna és hasonmása, vagy Anna zűrés családja és a menyasszony hasonszőrű hozzátartozói, mondjuk az Anna nővérét abuzáló apa és Andrea gyilkos apja, továbbá a halott futár és a feltehetően helyébe lépő Szilárd, vagy Jócsajeszter és a halott futár projekciója (egyidőben szabadul tőlük Anna). Másrészt feltűnő a szövegből *lépten-nyomon* kikandikáló metaforika uralma: a köd és az erdő motívuma a tévelygés, irányvesztettség képzetkörére, a szarvas az üzöttség, a szexuális vágy, a megújulás jelentéseire erősít rá, utóbbi a hold is magába foglalja, ezen kívül köztudottan a nőiség, a tudattalan toposza. Szinte mindig felhős, esős idő van, szakadatlanul hangsúlyozva, hogy ős. Azt ne firtassuk, hogy Jócsajeszter hangja miért minden *hetedik* fejezetben hallható... A *Százezer eperfában* bírálóat tárgyává tett (gyakorta szó szerinti) ismétlések burkoltabban bár, de szintén jelen vannak. Példának okáért ha nem is sejtí meg a befogadó egyhamar Mátyás Anna konkrét betegségét, az viszonylag gyorsan nyilvánvalóvá válhat számára, hogy a könyv lényegében egy különös Bildung, az önmagával fokról fokra szembesülő ego története. Ezért hathat redundánsnak a folyamat túlbeszélése: „Hiába nézek, köd van előttem, semmi más. Pont jó, úgys becsuknám a szememet, hogy tisztábban lássak.” ; „A szembenézés kényszere.”; „megáll előttem egy gyönyörű szarvas, két méternél nincs távolabb. Nyugodt, szembenéz.”; „Jobbra a megűszös menekűlés, balra a mi? A szembenézés?” (197., 212., 229., 238.) Mintha nem bízna a szerző az eseményszerkezet teherbíró erejében, s mi tagadás, a szűntelen ezoterikus eszmefuttatások (összeeskűvés-elmélet a Holdról, maja naptár, pálmaleveles lélekűándorlás, fiktív fobia, a halál angyala, kártyajóslás stb.) ugyanűgy nem a megtervezettség jelzesei, ahogy a valószínűű és valószínűűtlen fabuláris mintázatok inkongruenciája sem.

A kötet erőssége, hogy Egressy Zoltán ismét és sokadszorra fogalmaz megejtően szerelemről, örömről, bánatról, gondosan kikerűlve szentimentalizmus és önsajnálát csapdáit. Szereplői (Anna; gyermekáldásra sokáig hiába váró nővére; a menyasszonytáncot követően megűzvegyűlű vőlegény; a saját lányánál bűnbocsánatért esedező, majd gyermeke elvesztése után összeomlű apa stb.) most is átlagos, velűnk egyűvásű emberek, akik hétköznapjaikban a lét örvényeivel küzdenek: keresik a boldogságot, sorscsapásokat élnek át, vezekelnek tetteikért vagy küzdenek a mindent felemesztű idővel. (Egyik szép illusztrációja ennek, amikor Anna a híres *García Márquez*-regény alapján elműlkedik a szerelem természetéről.) Ez a küzdelem űgy villant fel katartikus pillanatokat, hogy nem nélkülűzi a vidámságot, amely viszont meglátásom szerint kimondottan űdítű és űj jelenség Egressy epikájában. Roppant szűrakoztatű például, mikor Anna iróniával átitatott csillogű humorral idēzi fel, mifēle férfiak követtek élete szerelmét: „...szétbzdmegezte a napját, de közben Szűp Ernűn sirt.”; „A másodikat jobban bírtam, de csak addig, míg ki nem fejtette egyszer, hogy normális párkapcsolatban felezni kell minden számlát, különben, ha nem egyűtt fizetűnk, az kurvajelleget kölcsűnűz a nőnek.”;

„nem szeretett csókolózni, azt mondta, az olyan neki, mintha megrabolnák.”; „kiderült, hogy nem issza a kávé, hanem eszi. Kiskanállal.”; „A hetedik, ez nem volt régen, lájkolta Facebookon a saját bejegyzéseit.” (92–93.) Ha nem is ennyire átütően, a komikus hangnem másutt is felbukkan. Míg a *Szaggatott vonal* főhőse férfi, a *Szarvasé* női figura. Belső beszédük, feltárulkozásuk a mellékszereplők jelzékenységéhez képest mindkét karakternek kellő mélységet kölcsönöz, Mátyás Annának feltehetőleg annyival kevesebbet, amennyi a kifogásolt hitelességi problémákból adódik. Ízléses a kötetborító, mely Tabák Miklós munkáját dicséri.

Bár nagyobb teret szenteltem negatívumainak, nem tartom rossz regénynek a *Szarvas*. Azért voltam néhol karcosabb, mert meggyőződésem, a kritikám tárgyává tett epikai univerzumban komolyabb poétikai hozadékkal kecsegtetne a bejáratott, de művi retorikai-nyelvi eljárásokról való lemondás, valamint a popularitás szerepének és arányainak újragondolása. Szóval kíváncsian várom az Egressy-próza jövőbeni elmozdulásait: vajon merre, hová vezet Azrael? (*Európa*)

BARANYÁK CSABA

Felelős kiadó: IMRE LÁSZLÓ
Kiadja az Alföld Alapítvány megbízásából az Alföld szerkesztősége
Tipográfia: Kass János
Szedés, tördelés: Alföld szerkesztősége
Nyomás: Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen
Felelős vezető: György Géza elnök-vezérigazgató
Index: 25 901 ISSN: 0401—3174

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 4024 Debrecen, Piac u. 68. Telefon és fax: (52) 412-626 — Postafiók száma: 4001 Debrecen 144. — Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. — Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág. Előfizethető közvetlen a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján, Budapesten a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban és a Központi Hírlap Centrumnál (Bp., VIII. ker. Orczy tér 1. tel.: 06 1/477-6300; postacím: Bp., 1900). További információ: 06 80/444-444; hirlapelofizetes@posta.hu — Évi előfizetés 7200 Ft, félévi 3600 Ft. — Befizetéskor minden esetben kérjük feltüntetni az *Alföld* irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat nevét.